

*Avatares y perspectivas
del medievalismo ibérico*

Coordinado por ISABELLA TOMASSETTI

edición de ROBERTA ALVITI, AVIVA GARRIBBA,
MASSIMO MARINI, DEBORA VACCARI

con la colaboración de MARÍA NOGUÉS e ISABEL TURULL

cilengua

SAN MILLÁN DE LA COGOLLA
2019

COMITÉ CIENTÍFICO

<i>Carlos ALVAR</i> (<i>Université de Genève - Universidad de Alcalá</i>)	<i>Alejandro HIGASHI</i> (<i>Universidad Autónoma Metropolitana Iztapalapa</i>)
<i>Vicenç BELTRAN</i> (<i>Sapienza, Università di Roma</i>)	<i>José Manuel LUCÍA MEGLAS</i> (<i>Universidad Complutense</i>)
<i>Patrizia BOTTA</i> (<i>Sapienza, Università di Roma</i>)	<i>María Teresa MIAJA DE LA PEÑA</i> (<i>Universidad Nacional Autónoma de México</i>)
<i>María Luzdivina CUESTA TORRE</i> (<i>Universidad de León</i>)	<i>Maria Ana RAMOS</i> (<i>Universität Zurich</i>)
<i>Elvira FIDALGO</i> (<i>Universidade de Santiago de Compostela</i>)	<i>Maria do Rosário FERREIRA</i> (<i>Universidade de Coimbra</i>)
<i>Leonardo FUNES</i> (<i>Universidad de Buenos Aires</i>)	<i>Lourdes SORIANO ROBLES</i> (<i>Universitat de Barcelona</i>)
<i>Aurelio GONZÁLEZ</i> (<i>Colegio de México</i>)	<i>Cleofé TATO GARCÍA</i> (<i>Universidade da Coruña</i>)

COMITÉ ASESOR

Mercedes Alcalá Galán	Paloma Díaz-Mas	Gioia Paradisi
Amalia Arizaleta	María Jesús Díez Garretas	Óscar Perea Rodríguez
Fernando Baños	Antoni Ferrando	José Ignacio Pérez Pascual
Consolación Baranda	Anna Ferrari	Carlo Pulsoni
Rafael Beltran Llavador	Pere Ferré	Rafael Ramos
Anna Bognolo	Anatole Pierre Fuksas	Ines Ravasini
Alfonso Boix Jovaní	Mario Garvin	Roxana Recio
Jordi Bolòs	Michael Gerli	María Gimena del Río Riande
Mercedes Brea	Fernando Gómez Redondo	Ana María Rodado Ruiz
Marina Brownlee	Francisco J. Grande Quejigo	María José Rodilla León
Cesáreo Calvo Rigual	Albert Hauf	Marcial Rubio
Fernando Carmona	David Hook	Pablo E. Saracino
Emili Casanova	Eduard Juncosa Bonet	Connie Scarborough
Juan Casas Rigall	José Julián Labrador Herraiz	Guillermo Serés
Simone Celani	Albert Lloret	Dorothy Severin
Lluís Cifuentes Comamala	Pilar Lorenzo Gradín	Meritxell Simó Torres
Peter Cocozzella	Karla Xiomara Luna Mariscal	Valeria Tocco
Antonio Cortijo Ocaña	Elisabet Magro García	Juan Miguel Valero Moreno
Xosé Luis Couceiro	Antonia Martínez Pérez	Yara Frateschi Vieira
Francisco Crosas	M. Isabel Morán Cabanas	Jane Whetnall
María D'Agostino	María Morrás	Josep Antoni Ysern Lagarda
Claudia Demattè	Devid Paolini	Irene Zaderenko

Este libro se ha publicado gracias a una ayuda del Dipartimento di Studi europei, americani e interculturali (Sapienza, Università di Roma) y ha contado además con una subvención de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval.

Todos los artículos publicados en esta obra han sido sometidos a un proceso de evaluación por pares.

© *Cilengua. Fundación de San Millán de la Cogolla*

© *de la edición: Isabella Tomassetti, Roberta Alviti, Aviova Garribba,*

Massimo Marini, Debora Vaccari

© *de los textos: sus autores*

I.S.B.N.: 978-84-17107-86-4 (Vol. 1)

I.S.B.N.: 978-84-17107-87-1 (Vol. 2)

I.S.B.N.: 978-84-17107-88-8 (o.c.)

D. L.: LR 943-2019

IBIC: DCF DCQ DSBB DSC HBLC1

Impresión: Mástres Design

Impreso en España. Printed in Spain

ÍNDICE

VOLUMEN I

PRÓLOGO.....	xxi
I. ÉPICA Y ROMANCERO	25
Lope de Vega y el romancero viejo: a vueltas con <i>El conde Fernán González</i>	27
ROBERTA ALVITI	
La técnica y la función de lo cómico en la épica serbia y en la epopeya románica: convergencias y particularidades	51
MINA APIĆ	
«Pues que a Portugal partís»: fórmulas romancísticas en movimiento	63
TERESA ARAÚJO	
«Sonrisandose iva». Esuberanza giovanile e contegno maturo dell'eroe tra <i>Mocedades de Rodrigo e Cantar de mio Cid</i>	73
MAURO AZZOLINI	
Los autores de los romances	85
VICENÇ BELTRAN	
La permeabilidad de la materia cidiana en el ejemplo del <i>Cantar de Mio Cid</i>	109
MARIJA BLAŠKOVIĆ	
Discursos en tensión en las representaciones de Bernardo del Carpio	125
GLORIA CHICOTE	
Una nueva fuente para editar el Romancero de corte: «La mañana de San Juan» en MN6d	135
VIRGINIE DUMANOIR	

Fernán González, conquistador de Sepúlveda. Crónica y comedia, de la <i>Historia de Segovia</i> (1637) a <i>El castellano adalid</i> (1785)	151
ALBERTO ESCALANTE VARONA	
Desarrollo de tópicos, fórmulas y motivos en el Romancero Viejo: la muerte del protagonista	163
AURELIO GONZÁLEZ PÉREZ	
II. HISTORIOGRAFÍA Y CRONÍSTICA	179
Linhagens imaginadas e relatos fundacionais desafortunados.....	181
ISABEL DE BARROS DIAS	
Crónicas medievales en los umbrales de la Modernidad: el caso de la <i>Crónica particular de San Fernando</i>	207
LEONARDO FUNES	
Il dono muliebri della spada e la <i>Primera Crónica General</i> : tracce iberiche di versioni arcaiche del <i>Mainet</i> francese.....	219
ANDREA GHIDONI	
La convergencia de historiografía y hagiografía en el relato del sitio de Belgrado (1456) en las <i>Bienandanzas e fortunas</i> de Lope García de Salazar	237
HARVEY L. SHARRER	
Las «vidas» de los papas en la <i>Historia de Inglaterra</i> de Rodrigo de Cuero	247
LOURDES SORIANO ROBLES - ANTONIO CONTRERAS MARTÍN	
Colegir y escribir de su mano: las funciones de fray Alonso de Madrid, abad de Oña, en la <i>Suma de las corónicas de España</i>	281
COVADONGA VALDALISO CASANOVA	
La expresión del amor en la <i>Crónica troyana</i> de Juan Fernández de Heredia.....	297
SANTIAGO VICENTE LLAVATA	
III. LÍRICA TROVADORESCA	309
Da materia paleográfica á edición: algunhas notas ao fío da transcripción do Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Portugal e do Cancioneiro da Vaticana	311
XOSÉ BIEITO ARIAS FREIXEDO	

<i>Numa clara homenagem aos nossos cancioneiros</i> . Eugénio de Andrade e la lirica galego-portoghese	329
FABIO BARBERINI	
Variantes gráficas y soluciones paleográficas: los códices de las <i>Cantigas de Santa María</i>	341
MARÍA J. CANEDO SOUTO	
A voz velada dos outros. Achegimento ao papel dos amigos na cantiga de amor.....	355
LETICIA EIRÍN	
Pergaminhos em releitura	369
MANUEL PEDRO FERREIRA	
Cuando las <i>Cantigas de Santa María</i> eran <i>a work in progress</i> : el Códice de Florencia	379
ELVIRA FIDALGO FRANCISCO	
Entre a tradición trobadoresca e a innovación estética: as cantigas de Nuno Eanes Cerzeo.....	389
DÉBORAH GONZÁLEZ	
Perdidas e achadas: <i>Cantigas de Santa María</i> no Cancioneiro da Biblioteca Nacional.....	399
STEPHEN PARKINSON	
Os sinais abreviativos no <i>Cancioneiro da Biblioteca Nacional</i> : tentativa de sistematização	411
SUSANA TAVARES PEDRO	
Formação do <i>Cancioneiro da Ajuda</i> e seu parentesco com ω e α	421
ANDRÉ B. PENAFIEL	
Tradição e inovação no cancionero de amigo de D. Dinis	439
ANA RAQUEL BAIÃO ROQUE	
Alfonso X ofrece una íntima autobiografía en sus <i>Cantigas de Santa María</i>	449
JOSEPH T. SNOW	
Los maridos de María Pérez <i>Balteira</i>	461
JOAQUIM VENTURA RUIZ	
Cuestiones de frontera: el Cancionero de Santa María de Terena de Alfonso X el Sabio (CSM 223, 275 y 319)	473
ANTONIA VÍÑEZ SÁNCHEZ	

IV. POESÍA RELIGIOSA Y DIDÁCTICA	483
Historia crítica de la expresión <i>mester de clerecía</i>	485
PABLO ANCOS	
Reelaboraciones de la leyenda de Teófilo en la península ibérica durante el siglo XIII	501
CARMEN ELENA ARMIJO	
La poesía del siglo XIV en Castilla: hacia una revisión historiográfica (III).....	515
MARIANO DE LA CAMPA GUTIÉRREZ	
De la estrofa 657 del <i>Libro de Alexandre</i> a procesos de reformulación / reiteración del calendario alegórico medieval en siglos posteriores. La función de la experiencia en la construcción de los motivos de los meses.....	527
SOFÍA M. CARRIZO RUEDA	
El sueño de Alexandre.....	539
MARÍA LUISA CERRÓN PUGA	
Las emociones de Apolonio.....	553
FILIPPO CONTE	
La representación literaria de la lujuria en los <i>Milagros de Nuestra Señora</i> : las metáforas de la sexualidad	569
NATACHA CROCOLL	
Las visiones de Santa Oria de Berceo y sus regímenes simbólicos.....	583
JAVIER ROBERTO GONZÁLEZ	
Notas sobre la reproducción en secuencias de la pseudoautobiografía erótica del <i>Libro de buen amor</i> : una propuesta de estudio	595
PEDRO MÁRMOL ÁVILA	
El cerdo: un motivo curioso en el <i>Poema de Alfonso Onceno</i>	609
MICHAEL MCGLYNN	
La métrica del <i>mester de clerezia</i> y sus “exigencias” en el proceso de reconstrucción lingüística.....	623
FRANCISCO PEDRO PLA COLOMER	
«Cuando se vido solo, del pueblo apartado...». Procesos de aislamiento virtuoso en tres poemas hagiográficos de Gonzalo de Berceo.....	637
ANA ELVIRA VILCHIS BARRERA	

Retórica del espacio sagrado en el contexto codicológico del Ms. Esc. K-III-4 (<i>Libro de Apolonio, Vida de Santa María Egipciaca, Libro de los tres reyes de Oriente</i>)	649
CARINA ZUBILLAGA	
V. PROSA LITERARIA, DIDACTISMO Y ERUDICIÓN	659
Vida activa y vida contemplativa: una fuente de Rodrigo Sánchez de Arévalo	661
ÁLVARO ALONSO	
El milagro mariano en el siglo XVI: entre las polémicas reformistas y la revalidación católica	673
CARME ARRONS LLOPIS	
Nuevos testimonios de la biblia en romance en bifolios reutilizados como encuadernaciones	683
GEMMA AVENOZA	
Notas sobre el <i>Ceremonial</i> de Pedro IV de la Biblioteca Lázaro Galdiano.....	691
PATRICIA AZNAR RUBIO	
La descripción de la ciudad de El Cairo en cuatro viajeros medievales peninsulares de tradición musulmana, judía y cristiana.....	701
VICTORIA BÉGUELIN-ARGIMÓN	
¿Una vulgata para el <i>Libro de los doze sabios</i> ?	713
HUGO Ó. BIZZARRI	
Magdalena predicadora y predicada: de milagros y sermones en la Castilla de los Reyes Católicos	721
ÁLVARO BUSTOS	
Estudi codicològic del <i>Breviari d'amor</i> català: els fragments de la Universiteitsbibliotheek de Gant	735
IRENE CAPDEVILA ARRIZABALAGA	
Uso de las paremias y polifonía en el <i>Corbacho</i>	749
DANIELA CAPRA	
La 'profecía autorrealizadora' en la <i>Gran conquista de Ultramar</i> : entre estructura narrativa y construcción ideológica	759
PÉNÉLOPE CARTELET	
Educando mujeres y reinas	775
MARÍA DíEZ YÁÑEZ	

Els Malferit, una nissaga de juristes mallorquins vinculada a l'Humanisme (ss. xv-xvi)	791
GABRIEL ENSENYAT PUJOL	
Leer a Quinto Curcio en el siglo xv: apuntes sobre las glosas de algunos testimonios vernáculos	803
ADRIÁN FERNÁNDEZ GONZÁLEZ	
Aproximación comparativa entre las versiones hebreas y romances de <i>Kalila waDimna</i> . Su influencia en la obra de Jacob ben Eleazar	813
E. MACARENA GARCÍA - CARLOS SANTOS CARRETERO	
Escritura medieval, planteamientos modernos: <i>Católica impugnación</i> de fray Hernando de Talavera	823
ISABELLA IANNUZZI	
Ecos de Tierra Santa en la España medieval: tres peregrinaciones de leyenda	831
VÍCTOR DE LAMA	
«Menester es de entender la mi rrazón, que quiero dezir el mi saber»: i raccontì <i>Lac venenatum</i> , <i>Puer 5 annorum</i> e <i>Abbas</i> nel <i>Sendebar</i>	843
SALVATORE LUONGO	
Os pecados da língua no <i>Livro das confissões</i> de Martín Pérez	857
ANA MARIA MACHADO	
De Afonso X a Dante: os caminhos do <i>Livro da Escada de Maomé</i> pela Europa	867
FERNANDA PEREIRA MENDES	
El <i>Libro de los gatos</i> desde la perspectiva crítica actual. Algunas consideraciones sobre su estructura	875
JUAN PAREDES	
Entre el <i>adab</i> y la literatura sapiencial: <i>El príncipe y el monje</i> de Abraham Ibn Hasday	887
RACHEL PELED CUARTAS	
Prácticas de lectura femeninas durante el reinado de los Reyes Católicos: los paratextos	895
MARTINA PÉREZ MARTÍNEZ-BARONA	
La Roma de Pero Tafur	911
MIGUEL ÁNGEL PÉREZ PRIEGO	

La teoría de la <i>amplificatio</i> en la retórica clásica y las <i>artes poetriae</i> medievales	921
MARUCHA CLAUDIA PIÑA PÉREZ	
Los estudios heredianos hoy en perspectiva.....	935
ÁNGELES ROMERO CAMBRÓN	
Para una nueva <i>recensio</i> del <i>Libro del Tesoro</i> castellano: el ms. Córdoba, Palacio de Viana-Fundación CajaSur, 7017.....	945
LUCA SACCHI	
A história da espada quebrada: uma releitura veterotestamentária	955
RAFAELA CÂMARA SIMÕES DA SILVA	
Il motivo del “concilio infernale”: presenze in area iberica fra XIII e XVI secolo.....	965
LETIZIA STACCIOLI	

VOLUMEN II

VI. LÍRICA BAJOMEDIEVAL Y PERVIVENCIAS	997
La <i>Cántica Espiritual</i> de la primera edición de las poesías de Ausiàs March.....	999
RAFAEL ALEMANY FERRER	
Contexto circunstancial y dificultades textuales en un debate del <i>Cancionero de Baena</i> : ID1396, PN1-262, «Señor Johan Alfonso, muy mucho me pesa»	1015
SANDRA ÁLVAREZ LEDO	
«Se comigo nom m'engano»: Duarte da Gama entre sátira y lirismo	1029
MARIA HELENA MARQUES ANTUNES	
«Las potencias animadas son de su poder quitadas»: el amor como potencia en la poesía amorosa castellana del siglo XV	1039
MARÍA LUISA CASTRO RODRÍGUEZ	
<i>Viendo estar / la corte de tajos llena</i> . Los mariscales Pero García de Herrera e Íñigo Ortiz de Estúñiga y la gestación y difusión de la poesía en el entorno palatino a comienzos del siglo XV	1055
ANTONIO CHAS AGUIÓN	
El inframundo mítico en un <i>Dezir</i> del Marqués de Santillana	1069
MARÍA DEL PILAR COUCEIRO	
As línguas do <i>Cancioneiro Geral</i> de Garcia de Resende.....	1085
GERALDO AUGUSTO FERNANDES	

Rodrigo de Torres, Martín el Tañedor y un hermano de este: tres poetas del <i>Cancionero de Palacio</i> (SA7) pretendidamente menores	1097
MARÍA ENCINA FERNÁNDEZ BERROCAL	
Una definición de amor en el Ms. Corsini 625	1109
AVIVA GARRIBBA	
Las ediciones marquianas de 1543, 1545 y 1555: estudio de variantes	1121
FRANCESC-XAVIER LLORCA IBI	
La poesía de Fernán Pérez de Guzmán en el <i>Cancionero General</i> de 1511: selección y variaciones	1135
MARIA MERCÈ LÓPEZ CASAS	
Los tópicos del mal de amor y de la codicia femenina en dos poemas del Ms. Corsini 625.....	1153
MASSIMO MARINI	
Els <i>Cants de mort</i> : textos i contextos	1167
LLÚCIA MARTÍN - MARIA ÀNGELS SEQUERO	
<i>Recensio</i> y edición crítica de testimonios únicos: la poesía profana de Joan Roís de Corella.....	1179
JOSEP LLUÍS MARTOS	
Los poemas en gallego de Villasandino: notas para un estudio lingüístico	1191
ISABELLA PROIA	
Elaboración de una lengua poética y <i>code-mixing</i> : en torno a la configuración lingüística del corpus gallego-castellano	1205
JUAN SÁEZ DURÁN	
Figurações do serviço amoroso: Dona Joana de Mendonça no teatro da corte.....	1217
MARIA GRACIETE GOMES DA SILVA	
Mutilación y (re)creación poética: las «letras» y «cimeiras» del <i>Cancioneiro Geral</i> de Garcia de Resende (1516).....	1227
SARA RODRIGUES DE SOUSA	
Juan de la Cerda, un poeta del siglo XIV sin obra conocida	1239
CLEOFÉ TATO	
Diego de Valera y la <i>Regla de galanes</i> : una atribución discutida.....	1259
ISABELLA TOMASSETTI	
Juan Agraz a través de los textos.....	1271
JAVIER TOSAR LÓPEZ	

Una <i>batalla de amor</i> en el Ms. Corsini 625	1283
DEBORA VACCARI	
VII. PROSA DE FICCIÓN	1299
La guerra de sucesión de Mantua: ¿una fuente de inspiración para la <i>Crónica do Imperador Beliadro</i> ?	1301
PEDRO ÁLVAREZ-CIFUENTES	
Tempestades marinas en los libros de caballerías	1313
ANNA BOGNOLO	
Construcción narrativa y letras cancioneriles en libros de caballerías hispánicos	1325
AXAYÁCATL CAMPOS GARCÍA ROJAS	
La oscura posteridad de Juan Rodríguez del Padrón	1339
ENRIC DOLZ FERRER	
Melibea, personaje transfuncional del siglo xx	1349
JÉROMINE FRANÇOIS	
Fortuna y mundo sin orden en <i>La Celestina</i> de Fernando de Rojas	1363
ANTONIO GARGANO	
Paternidades demoníacas y otras diablerías tardomedievales en la edición burgalesa del <i>Baladro del sabio Merlin</i>	1383
SANTIAGO GUTIÉRREZ GARCÍA	
Lanzarote e le sue emozioni	1393
GAETANO LALOMIA	
El fin de Merlín a través de sus distintas versiones	1409
ROSALBA LENDO	
Memoria y olvido en <i>La Celestina</i>	1425
MARÍA TERESA MIAJA DE LA PEÑA	
La <i>Historia del valoroso cavallier Polisman</i> de Juan de Miranda (Venezia, Zanetti, 1573)	1437
STEFANO NERI	
<i>Pierres de Provença</i> : l'odissea genèrica d'una novel·leta francesa	1447
VICENT PASTOR BRIONES	

Pieles para el adorno. Los animales como material de confección en los libros de caballerías.....	1459
TOMASA PILAR PASTRANA SANTAMARTA	
El público de las traducciones alemanas de <i>Celestina</i>	1473
AMARANTA SAGUAR GARCÍA	
Bernardo de Vargas, autor de <i>Los cuatro libros del valeroso caballero D. Cirongilio de Tracia</i> . ¿Una biografía en vía de recuperación?.....	1483
ELISABETTA SARMATI	
La Làquesis de Plató i la Làquesis del <i>Curial</i>	1493
ABEL SOLER	
«No queráys comer del fruto ni coger de las flores»: el <i>Jardín de hermosura</i> de Pedro Manuel de Urrea como subversión	1505
MARÍA ISABEL TORO PASCUA	
 VIII. METODOLOGÍAS Y PERSPECTIVAS	 1515
Los problemas del traductor: acerca del <i>Nycticorax</i>	1517
CARLOS ALVAR	
Los <i>Siete sabios de Roma</i> en la imprenta decimonónica: un ejemplo de reescritura en pliegos de cordel.....	1527
NURIA ARANDA GARCÍA	
<i>Universo Cantigas</i> : el editor ante el espejo.....	1541
MARIÑA ÁRBOR ALDEA	
Las ilustraciones de <i>Las cien nuevas nouvelles (Les Cent Nouvelles nouvelles)</i> : del manuscrito a los libros impresos	1555
MARÍA CRISTINA AZUELA BERNAL	
Traducciones, tradiciones, fuentes, <i>στέμματα</i>	1565
ANDREA BALDISSERA	
Para un mapa de las cortes trovadorescas: el caso catalano-aragonés	1587
MIRIAM CABRÉ - ALBERT REIXACH SALA	
De <i>La gran estoria de Ultramar</i> manuscrita, a <i>La gran conquista de Ultramar</i> impresa (1503): una nueva <i>ordinatio</i>	1599
JUAN MANUEL CACHO BLECUA	

La traducción de los ablativos absolutos latinos de las <i>Prophetiae Merlini</i> en los <i>Baladros</i> castellanos.....	1615
ALEJANDRO CASAIS	
O portal <i>Universo Cantigas</i> : antecedentes, desenvolvemento e dificultades.....	1633
MANUEL FERREIRO	
La <i>Historia de la doncella Teodor</i> en la imprenta de los Cromberger: vínculo textual e iconográfico con el <i>Repertorio de los tiempos</i>	1645
MARTA HARO CORTÉS	
Puntuación y lectura en la Edad Media.....	1663
ALEJANDRO HIGASHI	
La tradición iconográfica de la <i>Tragicomedia de Calisto y Melibea</i> (Zaragoza: Pedro Bernuz y Bartolomé de Nájera, 1545)	1685
MARÍA JESÚS LACARRA	
El <i>stemma</i> de <i>La Celestina</i> : método, lógica y dudas.....	1697
FRANCISCO LOBERA SERRANO	
Editar a los clásicos medievales en el siglo XXI	1717
JOSÉ MANUEL LUCÍA MEGÍAS	
Nuevos instrumentos para la filología medieval: <i>Cançoners DB</i> y la <i>Biblioteca Digital Narpan-CDTC</i>	1729
SADURNÍ MARTÍ	
De copistas posibilistas y destinatarios quizás anónimos: estrategias, manipulaciones y reinterpretaciones en traducciones medievales.....	1739
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO	
Alcune riflessioni sulle locuzioni «galeotto fu» e «stai fresco».....	1763
EMILIANA TUCCI	
<i>Universo de Almouro</i> : Base de datos de la materia caballeresca portuguesa. Primeros resultados.....	1775
AURELIO VARGAS DÍAZ-TOLEDO	

ELS CANTS DE MORT: TEXTOS I CONTEXTOS¹

LLÚCIA MARTÍN
 MARIA ÀNGELS SEQUERO
Universitat d'Alacant

El corpus poètic marquès s'ha transmés en 14 testimonis manuscrits dels segles xv i xvi i en 5 edicions impreses, també del xvi, sense comptar les traduccions coetànies i la tradició indirecta. Aquesta complexitat, unida al nombre realment elevat de poesies, algunes ben extenses, fan que encara queden incògnites a resoldre. La ingent bibliografia sobre el poeta valencià no ha tractat de forma tan exhaustiva la tradició textual com sí ha fet amb la interpretació de la seua poètica amorosa, pessimista, dura i de conflictes amorosos irresolubles. Pel que fa al tema que ens ocupa, comptem amb l'estudi en conjunt de Vicenç Beltran² i de diferents estudis parcials³, gràcies als quals s'ha pogut establir una línia cronològica

1. Treball realitzat en el marc del Projecte de recerca, finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad, "Edición sinóptica de las poesías de Ausiàs March a partir de todos sus testimonios manuscritos e impresos en sus contextos literarios" (FFI2014-52380-C2-1-P).
2. Vicenç Beltran, *Poesia, escriptura i societat: els camins de March*, Castelló-Barcelona, Fundació Germà Colón Domènech-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
3. Esmentarem ací algunes aportacions significatives i recents, com per exemple, Albert Lloret, *Printing Ausiàs March: Material Culture and Renaissance Poetics*, Madrid, Centro para la Edición de los Clásicos Españoles, 2013; Josep L. Martos, «La copia completa y la restauración parcial: los cancioneros impresos de Ausiàs March en los manuscritos», en *Del impreso al manuscrito en los cancioneros*, ed. J. L. Martos, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2011, pp. 13-45; del mateix autor «Estructura codicológica y problemas de transmisión del cancionero C de Ausiàs March (Real Biblioteca, El Escorial, L-III-26)», *eHumanista*, 25 (2013), pp. 156-178; «Ausiàs March en Italia: variantes y contextos de un «codex descriptus», *Revista de poètica medieval*, 28 (2014), pp. 265-294; «El Cançoner G² d'Ausiàs March i l'edició de Baltasar de Romani», *Estudis Romànics*, 36 (2014), pp. 273-301; «De la filologia material a los textos y sus variantes: el proceso de copia del cancionero B de Ausiàs March», *Cultura Neolatina*, 74, 1-2 (2015), pp. 119-142. Així mateix, les aportacions de Mercè López-Casas sobre

en la transmissió textual, així com també la vinculació entre manuscrits i edicions i entre aquestes i còpies manuscrites posteriors a partir d'impresos.

En aquest treball hem intentat apropar-nos a les sis poesies que es coneixen amb la denominació de *Cants de mort*, que comença a cobrar força i a establir-se com un bloc unitari amb la difusió editorial de March a partir del segle XVI gràcies a les seccions en què els editors divideixen el volum de l'obra poètica. Els *Cants de mort* formen, doncs, un conjunt de 6 poesies, de la 92 a la 97, segons les edicions crítiques del segle XX⁴, que tradicionalment relaciona la seua composició amb la mort de la dona estimada, bé una de les esposes del poeta, bé d'una altra dona *ay-mia*⁵. El denominador comú, per tant, és el caràcter de plany peculiar centrat en el dolor del poeta, amb contínues al·lusions a la dama morta, al moment dolorós del traspàs d'aquesta, a les preguntes sobre el destí de la seua ànima, a la preocupació del poeta per haver influït en una condemna eterna de la dama per les faltes comeses en vida i sobretot, la supervivència de l'amor després de la mort⁶.

La unitat de les 6 poesies ve donada temàticament per aquestes constants en l'expressió del dolor per la pèrdua de la persona estimada, però també perquè se

els Cançons D i E: «¿El Cancionero D de Ausiàs March, un original de impremta?», en *Actas del XIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*. In memoriam Alan Deyermond, eds. J. M. Fradejas Rueda *et al.*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2010, II, pp. 1181-1200; «De los impresos al cancionero E de Ausiàs March», en *Del impreso al manuscrito en los cancioneros*, ed. J. L. Martos Sánchez, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2011, pp. 171-186 i «Lectores humanistas y doble versión: variantes impresas para el cancionero manuscrito E de Ausiàs March» en *Variación y testimonio único. La reescritura de la poesía* ed. J. L. Martos Sánchez, Alacant, Universitat d'Alacant, 2017, pp. 181-196.

4. Ausiàs March, *Les obres d'Auziàs March* [1912], ed. A. Pagès, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1990, 2 vols. En aquesta edició el text de la poesia 92 va encapçalat per la rúbrica *Sobre la mort de la seua dama*. Pagès va establir els sis *Cants de mort* si bé va invertir l'orde de les poesies 96-97. Les edicions posteriors, *Poesies*, ed. P. Bohigas [1952-59], Barcelona, Barcino, 2000, 5 vols., i *Obra completa*, ed. R. Archer, Barcelona, Barcanova, 1997, 2 vols., ho adverteixen però mantenen l'orde establert per Pagès.
5. Riquer, en la seua *Història de la Literatura Catalana* [1964], Barcelona, Ariel, 1982, II, pp. 524-529, ja va proposar que la destinatària de les poesies de mort podria ser la segona esposa del poeta, Joana Escorna. Pagès, en la seua edició no havia contemplat aquesta possibilitat, simplement fa referència a la "seua dama".
6. Vegeu la interpretació consolatòria dels *Cants de mort* en els treballs de Robert Archer, «Els Cants de Mort», en *Aproximació a Ausiàs March*, Barcelona, Empúries, 1996, pp. 48-73; Francesc J. Gómez, «Per una nova lectura amorosa i consolatòria dels «Cants de mort» d'Ausiàs March». *Llengua & Literatura*, 19 (2008), pp. 49-85; Arthur Terry, «Per la mort és oberta la carrera: una lectura d'Ausiàs March, poema 92», en *Ausiàs March (1400-1459). Premier poète en langue catalane*, eds. G. Martin, M. C. Zimmermann, Paris, Klincksieck, 2000, pp. 231-242. Dominique de Courcelles és autora d'una traducció al francès: *Cants de Mort d'Ausiàs March*, Valencia, Institució Alfons el Magnànim, 2011.

solen transmetre agrupades i per les rúbriques que trobem en alguns testimonis manuscrits, algunes de les quals evidencien una mà diferent a la del copista però d'altres no. Ara bé, segons avancem en la cronologia, veurem que sota l'epígraf «de mort» s'inclouen d'altres poesies, a més de les habituals, i també com en algun cas les poesies no es mantenen en bloc.

Per tot això, l'objectiu que ens proposem és observar i intentar explicar les alteracions en la transmissió d'aquestes poesies segons els testimonis manuscrits i les edicions antigues de l'obra de March⁷. Per endinsar-nos en aquest estudi, hem elaborat una sèrie de quadres que agrupen els testimonis tot i seguint una hipòtesi cronològica.

7. Comptem amb les descripcions de manuscrits de Beltran, *Poesia, escriptura*, ob. cit., pp. 153-174.

I. LA POSICIÓ DELS *CANTS DE MORT* EN ELS TESTIMONIS MÉS ANTICS⁸

<i>Poesia*</i>	<i>H</i>	<i>A**</i>	<i>N</i>	<i>F</i>	<i>G1</i>
92	72r-76v	41v-43v***	234-246	109r-115r	28r-32
93	77r-78v	54v-55v	246-250	1 1 5 v - 1 1 6 r (fragment)****	
94	7 9 r - 7 9 v (fragment)	38r-39r	250-256	116v-119r	23r-24v*****
95	79v (frag- ment)	38r-39r	256-259	119r-120v	
96	80v-81v	36v-37r	262-264	1 5 4 v - 1 5 5 v (fora d'aquest bloc)	
97	8 0 r - 8 0 v (fragment)	37r-38r	260-262	121r-122r	

* En aquest treball usem la numeració establerta per Pagès el 1912 i seguida per Bohigas i Archer en les edicions crítiques, per tal de facilitar la identificació de les poesies. Pagès inverteix l'orde de les poesies 96: *La gran dolor que llengua no pot dir*, en realitat la darrera del bloc, i 97, *Si per null temps creguí ser amador*, que passaria a ser la 96. Les edicions crítiques posteriors adverteixen la inversió però no alteren l'orde.

** La mateixa distribució en I, la poesia 92 ocupa els fols. 38-41. La resta estan copiades de la següent manera: 93 (50r-51r), 94 (36r-38r), 95 (35r-36v), 96 (33v-34v) i 97 (34v-35r). L'ordenació, per tant, és la mateixa: 5-6-4-3-1-2 (aquesta darrera poesia fora del bloc).

*** De la poesia 92 es copien algunes estrofes als marges del fulls, segurament per descuit del copista que sembla haver calculat mal l'extensió de la poesia en relació amb el paper de què disposa i ha d'afegir algunes estrofes als marges de forma improvisada. En I la còpia de la poesia es corregeix i no apareixen aquestes addicions als marges.

**** Aquesta composició apareix incompleta. La numeració correlativa del manuscrit no adverteix la manca de cap full, encara que en la descripció del catàleg de la Biblioteca Històrica de la Universitat de Salamanca d'on prové el cançoner, sí que s'assenyala que hi havia un full entre 115 i 116. Passa el mateix entre les poesies 41-43. La poesia 42 està suprimida i la numeració no ho adverteix, la qual cosa ens fa pensar que la suprimiria algun dels propietaris del manuscrit per trobar-la de mal gust.

***** Només conserva un fragment, falten les 4 primeres cobles. Aquesta poesia és la primera de la secció G1, immediatament després de la carta de Fenollar a Isabel de Suarís. La poesia es tornarà a copiar, ara completa, en G2: 163r-165v.

8. La relació detallada dels manuscrits que conserven l'obra marquiana, amb accés a la descripció de Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears (Biteca), es pot trobar al web Biblioteca d'autor d'Ausiàs March, a través de l'enllaç http://www.cervantesvirtual.com/portales/ausias_march/ [consultat el 12/12/2017]. No trobem els *Cants de mort* en els manuscrits L, M i O.

El manuscrit *H* conté tres seccions de poesies de March i un total de 79 poesies: del f. 5r al 86v es contenen la major part de les poesies amoroses més els *Cants de mort*; del f. 243r al 270v, el *Cant espiritual* i algunes poesies morals i, finalment del f. 295r al 297v trobem incompleta la llarga poesia *Cobrir no puc la dolor que em turmenta*, al final de tot el cançoner. Observem, doncs, tres seccions de temàtica diferent (en realitat dues perquè la darrera poesia correspondria a la temàtica moral) i això ens fa pensar en dues vies de còpia, una que arreglegaria les poesies amoroses amb les de mort (també de caire amorós) i una altra via que recull les poesies morals –podem dir també de reflexió no amorosa– i que no trobarem en d'altres manuscrits del xv, sinó que a partir dels testimonis del xvi serà quan se'ns transmetran la gran part de les poesies més extenses i moralitzants. Els *Cants de mort* formen en *H* un bloc dins de la primera secció marquiana del cançoner, entre dels fols. 72r a 81v amb la inversió de 96-97. Encapçalant la poesia 92, la primera del bloc, trobem la rúbrica del mateix copista *Mossen Ausias March per la mort de sa muller e de sa enamorada*.

El cançoner *A* conté bàsicament dues seccions de March i un total de 66 poesies. Les seccions són homogènies, és a dir, tota la secció la componen poesies de March, amb escasses interpolacions d'altres autors, així com també es copien algunes esparses de March en seccions d'altres autors. Aquest cançoner no ha transmés les poesies més conceptuals i extenses de March, ni tampoc el *Cant espiritual*. Els *Cants de mort* apareixen en la primera secció (igual que *H*), sense rúbriques, i amb una ordenació diferent a l'habitual i només sembla que hi formen bloc cinc textos, la poesia 93 apareix fora del conjunt. L'esquema de l'ordenació seria 5-6-4-3-1-2⁹.

El manuscrit *N* va configurant-se com un cançoner d'autor, ja que conté una secció de March amb 98 poesies i una altra secció de poesies de Pere Torroella. L'ordenació de les poesies és la que va considerar Pagès en la seua edició amb la inversió de 96-97. Els *Cants de mort* formen un bloc que tanca la secció de March. A l'inici de la poesia 92 i d'una mà diferent trobem l'anotació: *Après la mort de sa dama feu les següents*¹⁰.

9. Ausiàs March, *Per haver d'amor vida. Antologia comentada*, ed. F.J. Gómez i J. Pujol, Barcelona, Barcino, 2008, p. 306. Temàticament aquesta podria ser la primera de les poesies de mort, en la qual el poeta fa una invocació al dolor desmesurat per no sentir-se capaç d'acompanyar l'estimada i morir amb ella, a continuació la poesia 96 (97) indica el plany immediat després de la mort, el tòpic de la indicibilitat, no hi ha paraules per expressar el dolor, i a continuació trobarem una sèrie de reflexions davant el cos mort. La poesia més teòrica és precisament la 92, primera del bloc i l'única escrita en dècimes, en comptes d'octaves.
10. Aquest manuscrit és l'únic que no va poder ser considerat en la seua totalitat per Pagès en la

En el manuscrit *F*, que conté 108 poesies de March i que va aprofitar de base en l'edició de Pagès, observem que els *Cants de mort* formen un bloc de 5 poesies però també que s'han produït unes diferències:

La gran dolor que llengua no pot dir, apareix fora del bloc i tanca la secció de March del ms. (després hi trobem l'obra de Juan de Mena, *Laberinto de Fortuna*).

La poesia *Si per null temps creguí ser amador* en realitat és una versió factícia composta dels versos 1-40 d'aquesta i dels versos 22-44 de la poesia *La gran dolor que llengua no pot dir*, que després apareixerà completa. Els versos que falten de *Si per null temps creguí ser amador* (41-60) no hi són en aquest manuscrit.

Possiblement aquest desplaçament de la poesia 96 siga un descuit del copista i també l'origen de la inversió d'orde de les poesies 96-97. L'ordenació de les sis poesies de mort, amb aquestes excepcions podria explicar l'orde assignat en l'edició crítica de Pagès de 1912.

No trobem rúbriques distintives, encara que és un text notablement intervingut per almenys una mà posterior, per exemple, la poesia 1 es copia a l'inici del cançoner per una mà posterior i sense la tornada, la qual cosa fa que l'original podria haver estat l'edició de 1539.

El manuscrit *G* està format per diversos quaderns copiats per distintes mans en èpoques diferents. Es distingeixen fins a 4 parts:

G1, el fragment copiat en el segle xv, el més antic. Cal distingir *G1a* (fols. 22-91) i *G1b* (fols. 100-128)¹¹.

seua edició de 1912. No obstant això, Robert Archer en va fer una col·lació exhaustiva anys més tard que sí va incorporar a la seua edició crítica de 1997. Vegeu Robert Archer, «El manuscrit N d'Ausiàs March a la Hispanic Society of America», *Llengua & Literatura*, 4 (1990-91), pp. 359-422. Algunes relacions textuals entre els manuscrits *N* i *F* han estat tractats en Lluïcia Martín, «Lecturas divergentes y correcciones de copistas en los manuscritos F y N de las poesías de Ausiàs March», en *El texto infinito. Tradición y reescritura en la Edad Media y el Renacimiento*, ed. C. Esteve, Salamanca, Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas, 2014, pp. 731-747.

11. Per a l'estructura i la distribució del cançoner, vegeu Beltran, *Poesia, escriptura*, ob cit., p. 162. Vegeu també Josep. L. Martos, «Cuadernos y génesis del Cancionero O1 de Ausiàs March (Biblioteca Universitaria de Valencia Ms. 210)», en *Actas del II Congreso Internacional «Cancionero de Baena»*, ed. J. L. Serrano Reyes, Ayuntamiento de Baena, Baena, 2003, II, pp. 129-142; Id., «La gènesi del Cançoner G d'Ausiàs March. Les mans dels copistes de G2 i G4», en *Actas del*

G2, segle XVI (fols. 129-169, fins el final del manuscrit).

G3 un quadern amb la còpia de la poesia *Cobrir no puc la dolor que'm turmenta*, fols. 92-99.

G4 comprén dues parts, del f. 1 al 9 i a més, del x al XXI.

Pel que fa als *Cants de mort*, trobem dues poesies a G1 i tres a G2, copiades en moments diferents i per copistes també diferents en un període cronològic que va de finals del XV a mitjans del XVI.

2. ELS CANÇONERS D'AUTOR DEL SEGLE XVI

Poesia	B	K	D
92	81r-85r	95v-100r	59v
93	85r-86v	100v-102r	63v
94	86v-88v	102r-105r	65v
95	88v-90r	105r-106v	68r
96	91r-92r	107v-108v	104r
97	90r-91r	106v-107v	102v
100		108v-112v	
102		113r-119r	

El manuscrit B conté 122 poesies de March més unes composicions de Roís de Corella que tanquen el manuscrit. El copista, Pere de Vilasaló, rep l'encàrrec el 1541 per orde de l'almirall de Nàpols, Ferran Folc de Cardona, personatge molt interessat en l'obra de March i en la seua difusió, a qui devem algunes de les còpies de l'obra del valencià i l'edició de 1543.

El recull presenta per primera vegada la poesia 39, *Qui no sia trist de mos dictats no cur* encapçalant el cançoner, mentre que l'ordenació restant és semblant a la considerada canònica. No obstant això, conté 122 poesies de March, 14 més

XIII Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval. In memoriam Alan Deyermond, eds. J. M. Fradejas Rueda *et al.*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2010, II, pp. 1349-1359; Id., «La duplicació de poemes en el cançoner G d'Ausiàs March i el copista G2b», *Cançoner General*, 7 (2009), pp. 35-69.

que *F*, fins ara el més complet, entre les quals algunes dels anomenats *Cants morals* a més de les composicions 127 i 128, encara que possiblement són apòcrifes.

Pel que fa als *Cants de mort*, apareixen de forma correlativa sense rúbriques distintives de la resta de les poesies. En general, tot el cançoner prescindeix de les rúbriques o simplement amb un *Altres* es diferencia una poesia d'una altra, com és el cas entre 92 i 93¹².

Com a tret rellevant, en el foli 139r trobem una poesia més: *Cobrir no puc la dolor qui em tormenta* encapçalada, ara sí, per una rúbrica distintiva: *Altres e son de la mort*. La poesia en qüestió, la 112, només l'hem trobada fins ara en *H* i en *G3* (copiada en el *xvi*) i és una extensa reflexió sobre la mort, sense el caràcter de plany i de lamentació que tenen els *Cants de mort* ni la presència implícita d'una persona morta.

El manuscrit *K* és una segona còpia de Pere de Vilasaló, ara de 1542, a requeriment també de l'almirall Folc de Cardona, possiblement no gaire satisfet del resultat del ms. *B*. Conté menys poesies, 105 davant les 122 de *B* i, per aquest motiu, omet algunes de les més morals i extenses. Tampoc encapçala el cançoner amb la poesia 39, sinó amb *Així com cell qui en lo somni es delita*. Els *Cants de mort* conformen un bloc al final del manuscrit, però en aquest cas trobem un conjunt de 8 poesies, amb la rúbrica *De Mossen Ausias March per la mort de sa muller* escrita pel mateix copista i cada poesia numerada des de la primera a la vuitena.

Les dues poesies que s'inclouen com a setena i vuitena corresponen a *Entre Amor so portat e Fortuna* (100) i *Qual sera aquell qui fora si mateix* (102). En relació amb *B* cap d'aquestes dues poesies apareixen immediatament després del conjunt dels *Cants de mort*, la qual cosa fa suposar que el copista en la seua nova versió no s'ha guiat pel mateix model i possiblement evidencia un intent de reordenació, una operació més complexa per part del copista-curador. Tant la poesia 100 com la 102 contenen una reflexió moral sobre els delits falsos i el bé veritable, tanmateix cap de les dues conté referències a l'experiència de la mort d'una dama estimada.

El manuscrit *D*, datat entre 1542-43, es considera per part de la crítica la possible base de l'edició de 1543¹³. Es tracta del manuscrit més complet, de 127 poesies, amb una ordenació que recorda, encara que no és la mateixa sempre, la dels ms. *N*, *F*, *B* i *K*. De tractar-se de la base de l'edició de 1543, el text hauria estat sotmés a un procés de reordenació, tal com sembla advertir la quantitat d'anotacions i símbols en els marges del text, unes marques que semblen indicar

12. També marca les esparses i l'única rúbrica distintiva és *Orations* per al *Cant Espiritual*.

13. Veg. Lloret, *Printing Ausias*, ob. cit., pp. 143-147 i Lopez-Casas, «¿El Cancionero D de Ausiàs...», art. cit., pp. 1184-1185.

un codi per a una possible reordenació, així com també la divisió en quaderns per a guia dels impressors.

Els *Cants de mort* tenen una ubicació peculiar en *D*: quatre poesies formen un bloc i les altres dues apareixen juntes en una altra secció del manuscrit. A l'inici de 92 apareix la rúbrica, *De mossen Ausias March per la mort de sa muller* escrita de mà diferent a la del copista i que també interfereix en d'altres parts del manuscrit afegint versos, estrofes, o simplement corregint lectures.

3. LES EDICIONS DEL SEGLE XVI

Poesia	1543	1545	<i>C</i>	<i>E</i> ¹	1555	1560
92	122v-127v	125r-129v	174r-176r	11r-15r	188r-194r	181r-186v
93	128r-129v	129v-131v	176r-178v	137r-139r	196r-198r	188v-190v
94	129v-132r	131v-134r	178v-181(b)r	120v-123r	198r-201r	190v-193v
95	132r-133v	134r-135v	181(b)r-182v	135v-137r	201r-202v	193v-195r
96	134v-135v	136v-137v	184v-185v	189r-189v	202v-204r	196v-197v
97	133v-134v	135v-136v	183r-184r	168v-169v	204r-205r	195r-196v
107					194r-196r	186v-188v
112					205r-215r	197v-207r

- 1 Indiquem ací la posició dels *Cants de mort* en *E*, tanmateix no tenen a veure amb l'orde habitual perquè *E* fa un orde alfabètic. En el pròleg se'ns indica que el copista va usar els edicions de 1543 i 1545 per copiar el còdex, veg. López Casas, «Lectores humanistas y doble versión...», art. cit., pp. 181-196.

Les edicions de 1543 (b) i 1545 (c) no contenen gaires diferències en l'estructura. En la primera, els *Cants de mort* van encapçalats per una rúbrica *Obres de mort* que no apareix en 1545. Si l'edició de Barcelona 1543 prové de *D*, s'ha produït una reordenació perquè en el manuscrit les poesies no apareixen correlatives, possiblement el fet de tenir accés a altres testimonis torna a reunir les 6 poesies. El manuscrit *C*, còpia de l'edició de 1545 manté el mateix orde en les poesies¹⁴.

En les edicions de 1555 (d) i 1560 (e) els *Cants de mort* apareixen en la secció final del volum amb rúbrica *Siguense las obras de muerte del ingeniossísimo y elegantissimo poeta Mossen Ausias March*. Són 8 poesies, les 6 habituals més la 107, O

14. Martos, «Ausias March en Italia...», art. cit., pp. 265-277.

quant es foll qui tem lo forçat cas¹⁵ i la llarga reflexió de la poesia 112, *Cobrir no puc la dolor qui em turmenta*, que ja hem trobat en altres testimonis.

4. LES PECULIARITATS DE L'EDICIÓ A/G2¹⁶

Poesia	1539	G2
92	69r-85v	
93	85v-89r	
94	89r-92r	163r-165v
95	97r-98r	167r-168r
96	98v-100v	161rv
97	100v-102r	168v-169v
90 ¹	92r-93v	
88 ²	94r-96r	
57 ³	96r-97r	
poesia 114, estrofes 6,7,8,9,10,11	102v-103v	162r-162v

- 1 La poesia *No's meravell algu perque m'enyor*, poesia 90, apareix en H, secció primera F/ i G1. Es tracta d'una composició en què els records d'un temps passat i felicitat provoquen major dolor al jo poètic, si bé no es parla de record de cap dama morta, sinó d'un amor que produïa felicitat. Tanmateix reconeix que l'amor de les dones és com un joc de daus, sense fermesa i només provoca decepció.
- 2 *Malament viu qui pert delit de viure*, poesia 88, en H secció primera /A /N /F/ G1. És una poesia que porta el senyal O foll Amor. El jo poètic ha perdut l'amor de la seua dama i en l'estrofa primera sembla que la mort ha estat la causa de la separació: «Donchs, si bé'm visch, per mort me pens escriure / puy he perdut a vos qui méreu vida». Tanmateix no és així, ja que el dolor el produeix l'amor foll, fembril que li lleva la raó i la força, per la qual cosa el jo poètic creu que ja no trobarà cap altre amor.
- 3 *Por de pijor a molts fa pendre mort* 57 en H secció primera /N /F/ i G1. És una reflexió sobre la mort voluntària com a acte ennobridor, segons Cató. Tanmateix obvia l'estrofa 3 en què posa l'exemple de Crist com a model de mort voluntària. Manté, però l'estrofa en què blasma aquells "antics" que han mort per voluntat vana.
15. La trobem ací per primera vegada relacionada amb els *Cants de mort*, certament es dedica a un amic traspasat, Mossén Borra, però de cap manera és el tipus de plany per la pèrdua de la persona amada que caracteritza els *Cants de mort*.
16. Martos, «El Cançoner G² d'Ausiàs March ...», art. cit., pp. 273-301. També Vicent R. Poveda Clement, «La font de l'edició princeps d'Ausiàs March», *Revista de Cancioneros Impresos y Manuscritos*, 4 (2015), pp. 78-109. Enllaç: <http://www.cancioneros.org/adjuntos/rcim/4/RCIM%204%20-%20Vicent%20R.%20Poveda.pdf> [data consulta: 30-11-2017].

Aquesta peculiar edició de 1539 (*a*), tot i ser la primera de March, conté només una selecció de 46 poesies amb la corresponent traducció al castellà. És la primera vegada que trobem el poemari dividit en seccions: *Cantica d'amor*, *de muerte*, *moral* i *Cantica espiritual*. El grup *Cantica de muerte* conté 10 poesies, tal com hem assenyalat en el quadre. El més significatiu de les quatre interpolacions és el fragment de la poesia 114 que apareix per primera vegada en un cançoner marquès, només en part, i que més endavant sí trobarem completa en *B* i *D*. Aquest fragment, com a poesia aïllada *Mon mal no es tant com en altre vench*, sense res que ens recorde que pot formar part d'una altra més extensa, apareix també com a poesia diferenciada en *G2*, en concret en els fols. 162r-v. El fragment mostra una renúncia a l'amor, el jo poètic ja no pensa en el delit del cos, sinó en el delit veritable que emana de l'esperit. Trobem diferents lectures en alguns versos –en relació amb els testimonis *B* i *D*, amb la voluntat d'evitar qualsevol referència divina o que pogués interpretar-se com a herètica:

Lectura <i>B / D</i>	Lectura 1539 (<i>a</i>)
Mon foll pensar me disponch voler tal que fet ami deu d'Amor adorar (vv. 77-78)	que follament ha fet a mi amar (v. 78)
Puix que lo mon e Deu a mi no val (v. 81)	Puix que lo mon ne cosa d'ell nom val (v. 81)

Com en el cas anterior de les interpolacions de *K*, les 4 poesies de 1539 no són pròpiament de plany i de mort, sinó reflexions morals centrades en la inevitabilitat de la mort i el no-res. Observem, per tant, que el grup de textos de mort va apropant-se i gairebé barrejant-se amb les poesies morals en aquesta reordenació temàtica del cançoner marquès del segle XVI.

Com a conclusió, podem considerar que predomina la unitat en la seqüència dels *Cants de mort* i que sobretot a partir de les edicions impreses on ja formen una secció diferenciada, s'han considerat un conjunt de textos dedicat a la mort de la dona estimada. Alguns manuscrits han transmès la idea d'unitat gràcies a la rúbrica que encapçala els poemes o bé per les anotacions de lectors. Les rúbriques, però, sempre encapçalen la poesia 92 i no hi ha cap referència al final del conjunt poètic. Pel que fa a l'ordenació, excepte el cançoner *A* que té una ordenació diferent –i possiblement més adequada a la lectura d'una experiència dolorosa– la major part dels testimonis transmeten l'orde que les edicions crítiques han establert, de la poesia 92 a 97, amb la inversió de les dues últimes 97-96 que s'explica pels errors de còpia que hem trobat en el manuscrit *F*, base de la primera edició crítica d'Amadeu Pagès.

En els testimonis *H, A, N*, les poesies de mort es transmeten juntament amb les amoroses, ja que parlar del dolor davant la mort de la dama estimada és al capdavant l'expressió de l'amor després de la mort. A partir d'*F* i, sobretot en els cançoners del segle XVI, així com també en les edicions impreses, podem dir que les poesies de mort es troben més apropades al grup de les morals i la seua col·locació es desplaça a la part final dels cançoners. A això contribueix el fet que en alguns manuscrits tardans i en algunes edicions trobem a més dels 6 *Cants de mort* algunes poesies morals dins del bloc, com per exemple la poesia 112, una reflexió extensa sobre el fet inevitable de la mort. Per últim, cal destacar la relació entre l'edició de 1539 i una de les seccions del cançoner *G*, concretament *G2*, on hem detectat casos coincidents de fragments de poesies, considerats com una unitat poètica.